

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра авіаційної психології

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Помиткіна Л.В.
«___»______ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)
ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
БАКАЛАВР

**Тема: Вплив стилю батьківського виховання на самоствавлення
студентської молоді**

Виконавець: Лемешевська Олена Володимирівна

Керівник: канд. психол. наук, доцент кафедри авіаційної психології Вашека
Тетяна Володимирівна

Нормоконтролер:

Київ - 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра авіаційної психології

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Помиткіна Л.В.

« ____ » _____ 2021 р.

Завдання

на виконання дипломної роботи

Лемешевської Олени Володимирівни

1. Тема дипломної роботи: «Вплив стилю батьківського виховання на самоствавлення студентської молоді», затверджена наказом ректора № 408/ст від 12.03.2021 р.
2. Термін виконання роботи: з 10.05.2021 р. по 20.06.2021 р.
3. Вихідні дані до роботи: вибірка складалася з 24 студентів та 36 батьків. У дослідженні були використанні методики: методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація А.М. Прихожан); тест діагностики самоствавлення Століна В.В., Пантелєєва С.Р., методика Стиль батьківського виховання Овчарової Р.В; Опитувальник батьківського ставлення (А. Я. Варга, В.В. Столін).
4. Зміст пояснювальної записки: дипломна робота складається з 43 сторінок, містить 32 використаних джерела, 3 додатки. У вступі висвітлена актуальність проблеми, ступінь її розробленості, визначені об'єкт, предмет, мета, описані методи дослідження. В першому розділі аналізуються взаємо зв'язок між самоствавленням студентів та стилем батьківського виховання. В другому розділі представлені організація та методи емпіричного дослідження, надається характеристика вибірки;

подаються результати емпіричного дослідження. У висновках підведені підсумки виконаної роботи.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: 8 таблиць.

6. Календарний план-графік

№ п/п	Завдання	Термін виконання	Викона но
1.	Вибір теми та формулювання завдань	Вересень	
2.	Тематичний добір та аналіз наукових праць	Вересень - жовтень	
3.	Оформлення теоретичної частини	листопад	
4.	Методологічне обґрунтування	листопад	
5.	Проведення емпіричного дослідження	грудень-січень	
6.	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	лютий	
7.	Оформлення дипломної роботи відповідно до ДСТУ	березень	
8.	Подання дипломної роботи науковому керівнику	Травень	
9.	Попередній розгляд дипломної роботи	Згідно графіку	
10.	Виправлення зауважень, оформлення рецензії, вілгукву наукового керівника	Червень	
11.	Подання дипломної роботи нормоконтролеру та на підпис	За 1 день до захисту	
12.	Захист дипломної роботи	Згідно з графіком	

7. Дата видачі завдання: « ____ » _____ 2021 р.

Керівник дипломної роботи _____ Вашека Т.В

Завдання прийняв до виконання _____ Лемешевська О.В.

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Вплив стилю батьківського виховання на самоставлення студентської молоді»: 43 сторінки, 8 таблиць, 32 використаних джерела, 3 додатки.

Самоставлення, самооцінка, стилі батьківського виховання.

Об'єкт дослідження: самооцінка особистості.

Предмет дослідження: вплив стилю батьківського виховання на самоставлення студентської молоді.

Мета: виявити наявність та характер впливу батьківського виховання на самоставлення у студентської молоді.

Методи дослідження: теоретичні; психодіагностичні.

Методики: методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація А.М. Прихожан); тест діагностики самоставлення Століна В.В., Пантелєєва С.Р., методика Стиль батьківського виховання Овчарової Р.В; Опитувальник батьківського ставлення (А. Я. Варга, В.В. Столін).

Встановлено, що самоставлення та самооцінка студентської молоді пов'язані зі стилем виховання батьків.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТИПІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З САМОСТАВЛЕННЯМ СТУДЕНТІВ	
1.1. Типи сімейного виховання	9
1.2. Самооцінка як стрижень самосвідомості особистості.....	12
1.3. Самоставлення як основа особистості.....	17
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1	21
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТИЛЮ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА САМОСТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	
2.1. Організація, етапи та умови проведення дослідження.....	23
2.2 Аналіз та інтерпретація групових результатів дослідження.....	24
2.3 Аналіз результатів математичної статистики.....	29
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 2	34
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ.....	44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження: Так чи інакше ми залежні від думки оточуючих. Всі ми намагаємося будувати своє життя так, щоб відчувати задоволення від того, ким ми є але тим не менш є люди які вкрай стурбовані підтримкою своєї самооцінки. Вони постійно потребують схвалення або хоча б просто в оцінюванні себе від оточуючих, коли вони викладають фото в інстаграмм, то думають не про те чим би мені поділитися зі світом, а про те як про мене подумують, якщо я цим поділюся, що про мене подумують якщо я ось це одягну, що про мене подумає якщо я поїду у відпустку в цю країну, що про мене подумують, якщо я заявлюся на який-небудь конкурс. Люди настільки стурбовані тим, як вони виглядають в очах оточуючих що це завдання стає завданням номер один в їх повсякденному житті. Це береться з дитинства.

Так ось, найчастіше дитина з низкою самооцінкою – це виходець із сім'ї, де один або обоє батьків були такими же. В сім'ї ця дитина важлива не сама по собі, а через якусь психологічну функцію, яку вона виконує для батьків. Якщо у батька є плани на дитину, які життєво важливі для самооцінки самого батька, то кожен раз, коли дитина буде розчаровувати батьків, то батько буде дитину критикувати, навіть перемоги і кубки дитини будуть недостатньо золотими. Тут мова про певний вид критики, коли у батьків завжди є фонове «не» конкретне послання дитині, що дитина не достатньо хороша і знову вся справа в тому, що у самого батька самооцінка теж дуже тендітна, і тому він постійно боїться, що якийсь вчинок дитини згубить його самооцінку. Тому тема самооцінки дуже актуальна у наш час. Бо від самооцінки особистості залежить усе її життя, починаючи з дрібниць і закінчуючи глобальними питаннями у житті. Тому тема самооцінки в становленні особистості є одною із найголовніших тем.

Свою принципову позицію щодо самоствавлення висловлює І. Бех, вважаючи, що саме самоствавлення є ключовим в процесі формування і розвитку особистості, завдяки йому відбувається оцінювання та прийняття чи неприйняття власного «Я». За допомогою самоствавлення розкривається становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально конструктивною чи деструктивною щодо індивіда [16].

Мета: виявити наявність та характер впливу стилю батьківського виховання на самоствавлення у студентської молоді.

Об'єкт дослідження: самоствавлення особистості.

Предмет дослідження: впливу стилю батьківського виховання на самоствавлення у студентському віці.

Завдання:

1. На основі теоретичного аналізу літературних джерел з'ясувати сутність проблеми дослідження, її основних питань та ключових понять.

2. Емпірично вивчити стилі батьківського та рівень самооцінки у респондентів.

3. Виявити наявність та характер впливу стилю батьківського виховання на самоствавлення у студентської молоді.

Вибірка: студенти першого курсу віком 17-18 років та їх батьки. Спеціальність - філологія.

Методи: Для розв'язання першого завдання використовувався аналіз психологічної літератури. Для розв'язання другого завдання використовувались: методики діагностики самоствавлення, самооцінки та стилів батьківського виховання. Для обробки емпіричних даних застосовувались методи їх якісного та кількісного аналізу.

Методики: методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація А.М. Прихожан); тест діагностики самоствавлення Століна В.В., Пантелєєва С.Р., методика Стиль батьківського виховання Овчарової Р.В., Опитувальник батьківського ставлення (А. Я. Варга, В.В. Столін).

Практичне значення: результати дослідження можна використовувати при роботі практичних психологів зі студентами, що мають низьку самооцінку та негативне самоствлення, а також для покращення сімейних стосунків та психокорекції неадекватних стилів батьківського виховання.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТИПІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ТА СТУДЕНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ

1.1. Типи сімейного виховання.

Український психолог М. Боришевський зазначає, що «виховання дитини – це важка, найбільш енергозатратна сфера людської діяльності, успіх якої зумовлюється безліччю чинників різноманітного походження» [3]. Кожна сім'я створює свій унікальний клімат і живе за певним стилем відносин всередині сім'ї, а переважаючий стиль виховання багато в чому визначає розвиток і поведінку дитини. Зазвичай психологи виділяють три стилі виховання. Але Ейдеміллер виділяє такі стилі батьківського виховання: гіпопротекція (недостатність опіки і контролю за поведінкою дитини, брак чи відсутність уваги, тепла, турботи), домінуюча гіперпротекція (поєднання загостреної уваги до дитини з великою кількістю обмежень і заборон, що призводить до формування нерішучості, несамостійності дитини або до реакції емансипації), підвищена моральна відповідальність (покладання відповідальності на дитину за життя і благополуччя близьких, що не відповідає віку й реальним можливостям дитини)[16].

На думку М. Пирогова, найбільше право батьків полягає в тому, щоб розвинути цілком і всебічно все блага, що є в дитині від природи, без зазіхання на особистість дитини. Людина легко засліплюється власними чеснотами, тому з дитинства необхідно розвивати в дитині самосвідомість, будити совість. Звідси випливає основне, на переконання вченого, положення, що стосується питань виховання дітей у сім'ї: не ухилятися зі шляху цілісного внутрішнього життя, у якому має бути збережено єдність думки, слова й справи [11].

Авторитарний стиль виховання — це стиль, при якому батьки недооцінюють позитив, який є в їхніх дітях і віддають перевагу контролю[24]. Такий стиль виховання як авторитарний, який включає в себе твердість і недолік м'якості з боку батьків по відношенню до дитини. У таких відносинах батьки проявляють мало теплоти, ласки але проте дуже багато вимогливості. Батьки з таким стилем виховання бувають досить грубі і різкі щодо свого чада. Занадто вимогливі до дитини. Батьки думають що таким вихованням вони просто не розбалують дитину. В авторитарному стилі виховання батьки прагнуть у всьому контролювати поведінку дитини, для них характерний систематичний контроль, стійкість завищених вимог. Авторитарний стиль — самий дисциплінований стиль виховання[25]. Вони скупі на ласку і похвалу. Батьки схильні до суворості і деспотизму, встановлюють правила не прислухаючись до точки зору дитини, і не даючи можливості обговорити або зробити вибір дитині. У дітей в таких сім'ях немає права голосу для таких батьків справи і зовнішні показники досягнень дитини важливіше самої дитини. В авторитарних стінах для дітей характерний бунт, боязнь помилок і невдач, невміння приймати критику, при будь-якому випадку батьки висувають певні вимоги до дитини. Та виконання того, що хочуть батьки може досягатися різними методами і в цьому випадку основним методом є насильство і наказ. Якщо ж покарання не жорстоке, не надто суворе, такий стиль може давати дитині відчуття і безпеки в результаті він стає слухняним і може себе добре вести, але нездатність батьків уважно ставитися до почуттів дитини, як правило призводить до утворення внутрішнього гніва. Це може вилитися в деструктивну або асоціальну поведінку, як тільки дитя вийде з-під контролю батьків в результаті такого виховання чадо може стати боязким і почати прагнути всім догоджати.

Тепер розглянемо другий з стилів він називається ліберальний стиль виховання. Головною фігурою у відносинах «батьки — дитина» є дитина, а не батьки[26]. В цьому випадку дуже багато теплоти, і іноді немає зовсім твердості, тобто батько навпаки робить все для дитини. Все найкраще батьки

віддають дитині навіть те, в чому дитина не потребує. І коли питання заходить про межі, про правила, то батьки як правило користуються цим стилем не вимагають нічого від дитини. Вони говорять: нехай він проживе своє життя насолодитися дитинством, і навіть з нього щось вимагати. Коли батьки скажемо так, у відносинах застосовує не тільки твердість, але також там є теплота тобто, там досить твердості але там і досить турботи і любові й теплоти. То у такому випадку діти, як правило поважають і цінують відносини з батьками. При такому стилі виховання батьки прагнуть підпорядкувати собі почуття дитини. Дитина легко маніпулює батьками тому, що такі батьки намагаються в усьому догодити своїм дітям. При такому типі відносин батьки захищають дитину буквально від будь-яких турбот. Труднощами і зайвими зусиллями в таких відносинах є забезпечення дитини всім необхідним, і прагнення від усього обгородити і врятувати своїх дітей. З годом це виливається в гіперопіку, а в результаті в таких сім'ях діти часто виростають людьми зіпсованими. Вони можуть вміло маніпулювати оточуючими. Як правило це люди безвідповідальні, нешанобливі. Гіперопіка несе наслідки для дитини, якщо вона щось не може зробити вона не переживає, а знає що батьки допоможуть і таким чином формується комплекс неповноцінності. В майбутньому може почати мстити людям, які нагадують йому батьків. Формування особистості дитини відходить на задній план, часто взагалі не береться до уваги. Своїми діями батьки перешкоджають формуванню почуття відповідальності за свою долю, але вони просто-напросто не дають йому підготуватися до дорослого життя..

Третій стиль: демократичний - це найбільш лояльна модель сімейних взаємин. Вона передбачає участь всіх членів сім'ї в досягненні загальних цілей, у вирішенні актуальних проблем, а діти в такій сім'ї мають право голосу у вирішенні сімейних питаннях в плануванні якихось подій.

Їхні думки не залишається без уваги, цей тип відносин не виключає наявність особистого простору у кожного члена сім'ї, але разом з тим в такій сім'ї не існує і поняття мої проблеми, або твої проблеми. В будь-якій скрутній

ситуації кожен член сім'ї завжди може розраховувати на підтримку і допомогу. Точно також будь-яка радісна подія, або досягнення стає предметом гордості всієї сім'я. З такою моделлю відносин дітям найлегше буває подолати всі труднощі, перехідного періоду. Вони можуть розраховувати на делікатність батьків, і в той же час бути впевненими в їх любові і допомогти незважаючи на всі можливі ускладнення.

О. Новікова підкреслює наступний важливий аспект значення взаємодії між батьками для формування особистості дитини: у дитинстві некритично засвоюються стереотипи поведінки батьків і потім неусвідомлено переносяться дитиною у дорослості в сімейне життя [11]. Слід зазначити по перше, що не завжди модель відносин може бути чітко визначена, бо у двох батьки можуть бути різні установки на виховання дітей. Наприклад, мати схильна до гіперопіки, а батько до невтручання. По друге, в реальності авторитарний і демократичний стилі виховання в чистому вигляді зустрічаються не так вже й часто. Зазвичай в сім'ях практикуються компромісні варіанти, які ближче до одного чи іншого полюсу. Крім того, старші члени родини можуть реалізовувати ідентичні один одному стилі (наприклад, батько - більш авторитарний, мати - демократична) [8].

1.2. Самооцінка як стержень самоствавлення особистості.

Самооцінка - це внутрішнє уявлення людини про самого себе. Наша самооцінка – це усвідомлення, розуміння нами нашої власної неповторності, індивідуальності незалежно від слів, думок, поглядів та вчинків інших людей [19]. Водночас це складна псих форма внутрішнього світу людини, котра визначає характер її само-ставлення, ступінь самоповаги, рівень домагань, ціннісне прийняття чи неприйняття себе; виконує регулятивну, захисну і навіть терапевтичну функції; може бути різного рівня усвідомлення,

адекватності [4]. Фахівці стверджують, що самооцінка формується напрузі всього життя, але її фундамент сто відсоткове формується в самому дитинстві. Так як на перших етапах свого життя дитина спілкується виключно з батьками, тому ставлення батьків та інших родичів до дитини відіграє важливу у роль у формуванні подальших відносин людини до самої себе. Самооцінка є складним особистісним утворенням і відноситься до фундаментальних властивостей особистості. У ній відбивається те, що людина дізнається про себе від інших, і її власна активність, спрямована на усвідомлення своїх дій і особистісних якостей [17]. Не усі люди вміють адекватно оцінювати себе. Як відомо самооцінка буває завищеною, заниженою чи адекватною. Саме остання сприяє нашому саморозвитку і є такою, що повинна стати метою кожного із нас. У люди на основі занадто низької або навпаки занадто високої самооцінки можуть виникнути конфлікти з собою[20].

При цьому самооцінка в складі самосвідомості дозволяє здійснювати не тільки функцію саморегуляції поведінки, але й дві інші: психологічного захисту й когнітивну (пізнавальну) функцію [2].

Ставши стійкою, самооцінка міняється на превелику силу, але змінити її можна, змінивши відношення оточуючих. Тому формування оптимальної самооцінки дуже залежить від справедливої оцінки всіх цих людей. Адекватне оцінювання себе в ситуації взаємодії з іншими людьми є одним з основних показників соціально-психологічної адаптації. Якщо самооцінка деформована, то це вже достатня умова для соціальної дезадаптації. [10]

Адекватна самооцінка дає людям усвідомлення своїх бажань, оцінку своїх можливостей, здійснення певних кроків та прийняття рішень[21].

Критерії адекватної самооцінки дуже прості. Їх можна умовно поділити на кілька рівнів. Перший: прийняття себе на фізичному рівні. Людина з адекватною самооцінкою знає і приймає свою зовнішність, якщо людину щось не влаштовує, людина намагається це змінити. Для людей з адекватною самооцінкою головне відчувати себе добре. А ось люди з заниженою самооцінкою навпаки завжди будуть незадоволені своїм зовнішнім виглядом.

Те саме ми можемо і сказати за тих, хто має завищену самооцінку. Такі люди будуть сприймати себе краще ніж це є в житті. Другий критерій : знання своїх бажань, і здорова оцінка своїх можливостей. Люди з адекватною самооцінкою не особо піклуються, якщо роблять щось не ідеально. Такі люди просто на просто усвідомлюють свої можливості на даний момент. І знову можна провести паралель і подивитися на людей з низькою самооцінкою. Люди з низькою самооцінкою завжди будуть намагатися зробити максимально ідеальними свої результати. Вони стають перфекціоністами і практично ніколи не бувають задоволені собою на всі сто відсотків. Відповідно висока самооцінка – основа схвалення себе, а низька самооцінка припускає неприйняття себе, самозаперечення, негативне ставлення до своєї

особистості[7]. І третя ознака адекватної самооцінки - це здорове сприйняття критики. Самооцінка як оцінне ставлення до себе пов'язана з усіма проявами психічного життя. Самопізнання, порівняльна самооцінка і самокритика служать передумовою і стимулом для свідомої роботи людини над своїм характером [1]. Люди влаштовані так, що вони не люблять, коли їх критикують особливо якщо вони самі цього не просили.

У разі якщо людина можете взяти якийсь конструктив з критики і застосувати його, то це означає , що у людини все нормально з самооцінкою. Але якщо критика з боку вибиває з колії і порушує внутрішні цінності людини, то це явна ознака заниженої самооцінки. Самооцінка людей впливає на їх життєві цінності. І також навпаки мети, переконання, цінності, впливають на нашу самооцінку. це все між собою пов'язано. Справа в тому, що наші бажання залежать від того, як ми себе сприймаємо. Самооцінка впливає на всі сфери життя – самореалізацію, особисте життя, кар'єру та фінансовий достаток[22]. Людина повинна знати чого вона хоче, знати до чого вона прагне і мати чітко розуміти до чого вона йде. Людина, яка принижує свої успіхи ніколи не зможе зрозуміти, що він йде в правильному напрямку і навпаки точок які при збільшенні значення може взагалі нічого не робити. Самооцінка є обов'язковою умовою реалізації самоконтролю та самовдосконалення, як важливих форм

самокерованої поведінки. Відношення людини до самої себе є найбільш пізнім утворенням у системі її світосприйняття. Але, незважаючи на це (а може бути, саме завдяки цьому), у структурі особистості самооцінці належить особливо важливе місце [5].

Підняття самооцінки - часте питання до психолога, тому методів підняття самооцінки є дуже багато. Щоб підняти самооцінку можна ставити цілі, з короткими часовими витратами. Досягати цієї мети і відзначати галочкою. Така практика буде тренувати наш мозок і програмувати його на успіх, і поведінку людей постійно буде говорити: я зміг, я зробив, тим самим підкріплюючи свою самооцінку і впевненість в собі.

У своїй практичній діяльності людина звичайно прагне до досягнення таких результатів, які узгоджуються з її самооцінкою, сприяють її зміцненню, нормалізації. Істотні зміни в самооцінці з'являються тоді, коли досягнення зв'язуються суб'єктом діяльності з наявністю або відсутністю в неї необхідних здібностей [9]. Вона тісно пов'язана з рівнем вимогливості до себе, тобто подолання труднощів на шляху до поставленої мети. Об'єктивність самооцінки ще виражається у тому, як людина може оцінити здібності, та результати діяльності інших людей.

Коли самооцінка у суб'єкта завищена то він не може приймати себе нормально і уявляє себе, як неперевершену особу, і вважає себе більш значимим в житті інших, чим є на справді.

Як правило, такі індивіди ніколи не признають що вони допустили помилку, ніколи не признає свою ліню, свою некомпетентність в тому чи іншому питанні. Такій людині складно знайти спільну мову з співрозмовником. Вона завжди переоцінює свої можливості.

Коли у суб'єкта самооцінка низька, то картина складається трішки інакше. Особливо помітною рисою такої людини є невпевненість в собі. Така людина зазвичай всього боїться, в голові у неї є установка, яка говорить про те, що вона не може нічого досягти у своєму житті. І саме тому така людина ставить перед собою занижені цілі, а не ті реальні, яких вона може добитися.

Для такою людини маленька невдача може стати величезною драмою у житті. Взагалі, такі люди практично завжди потребують у тому, щоб інші їх підтримували. Ці люди дуже сприйнятливі. І саме із-за цих вище перехованих переліків і з'являється комплекс неповноцінності. Ще Альфред Адлер дослідив, що самооцінка тісно пов'язана причинно-наслідковим зв'язком з дитинством – періодом, коли вона тільки формується. Тому необхідно знайти першопричину, коли вона була зламана або щось пішло не так[23].

Неадекватна самооцінка ускладнює життя не тільки тих, кому вона властива, але й оточуючих, тих людей, які, у різних ситуаціях - виробничих, побутових і інших - спілкуються з нею. Конфліктні ситуації, у яких опиняється людина, дуже часто є наслідком її неправильної самооцінки[12]. Люди, які володіють адекватною самооцінкою нормально сприймають свої вміння та можливості, чітко розуміє і знає свої недоліки та навпаки переваги. Таку особистість легко впізнати вона активна, має цілі, які співпадають з її можливостями, щоб їх досягти. Здорова самооцінка робить людей спокійними, оптимістичними, і навіть розслабленими.

Адекватна ж самооцінка особистістю своїх здібностей і можливостей звичайно забезпечує відповідний рівень домагань, тверезе відношення до успіхів і невдачам, схваленню й несхваленню. Така людина більш енергійна, активна і оптимістична. Звідси висновок: потрібно прагнути розбудовувати в себе адекватну самооцінку на основі самопізнання.

На сьогоднішній день великий вплив на нашу самооцінку грає те, чого особистість досягла. Залежно від цього вона може підвищуватися, якщо цілі були досягнуті, і може знижуватися, якщо ціль за якимись причинами не вдалось досягнути. Я-концепція індивідуалізує самооцінку, тому, що для одного є успіхом, інший сприймає як невдачу. Образ Я - це відносно стійка, не завжди усвідомлювати, сприймається, як неповторна система уявлень індивіда про самого себе, на основі якої він будує свою взаємодію з іншими, В образ Я вбудовується і ставлення до самого себе: людина може ставитися до себе фактично так само, як він ставиться до іншого, поважаючи або зневажаючи

себе, люблячи і ненавидять і навіть розуміючи і не розуміючи себе, - в самому собі індивід своїми діями і вчинками представлений як в іншому. Образ Я тим самим вписується в структуру особистості. Він виступає як установка по відношенню до себе самому[12].

Якщо розглядати час навчання у вищому навчальному закладі з боку психології то ми можемо сказати, що цей час підходить для того, щоб студент набув навичок відповідальності сам за себе, за те що він робить, щоб навчився брати активну участь у соціальному житті.

1.3 Самоставлення як стержень особистості.

К. Роджерс підрозділяє само-ставлення на самооцінку (оцінку себе як носія певних властивостей і чеснот) і само-прийняття (прийняття себе як унікальну індивідуальність, яка має не тільки чесноти, але й слабкі сторони і недоліки) [15]. Самооцінка - це те, як людина ставиться до себе в різних ситуаціях або видах діяльності, і вона може змінюватися від ситуації до ситуації. У той час, як самоставлення - це більш стійке поняття та постійне. Це ставлення до себе в цілому, прийняття чи неприйняття себе. Аналізуючи сутність само-ставлення особистості, В. В. Столін говорить про рівневу його структуру. Ставлення до себе трактують як сукупність емоційних переживань і оцінних суджень особистості щодо самої себе.[27] Загальними аспектами само-ставлення, на думку дослідника, є "самоповага", "ауто-симпатія", "близькість – само-інтерес", які утворюють емоційний простір само-ставлення і наповняють окремі його дії. Це глобальне почуття "за" або "проти" має феноменальне подвоєння у вигляді передбачуваного ставлення інших, яке також є одним із вимірів в структурі само-ставлення. [14]. Таким чином ми розуміємо, що самооцінка є складовою частиною самоставлення. Крім цього самоставлення включає в себе:

- самосвідомість

- самоприйняття
- самовпевненість
- самозвинувачення
- самоцінність і інше.

Ставлення до самого себе виникає на ґрунті переживань, які входять у раціональні моменти самосвідомості.[31] У сучасній психологічній науці загальноприйнятою є теза про те, що категорія "ставлення" є найбільш змістовною для визначення конкретної особистості. Психологи, які плідно займалися питанням ставлення особистості (Л. І. Божович, В. М. Мясищев, Д. Н. Узнадзе, В. А. Ядов та ін.), виходили із відомого положення Б. Г. Ананьєва про роль ставлення людини до себе як найважливішого фактору виникнення і стабілізації єдності особистості [1]. Самооцінка необхідна для психологічного виживання. Якщо з самооінкою не все добре це позначається на якості життя, і може приносити багато прикростей, або страждань бо не задовольняються базові потреби особистості. Причини неадекватної самооінки можуть бути різні: це може бути негативний дитячий досвід, як в сім'ї так і в соціумі, це може бути часта критика, акцент на невдачах або не визнання досягнень, це можуть бути завищені вимоги батьків, в школі або значущих людей, порівняння з іншими.

І. С. Кон вважає ставлення до себе "глобальною самооінкою особистості, яка виступає загальним знаменником, підсумковим виміром "Я", яке виражає міру прийняття себе, або – ставлення до себе, похідне від сукупності окремих само-оцінок" [6]. Людина має самосвідомість і це еволюційне досягнення, яке може грати злий жарт. прийняття себе, позитивне ставлення до себе є умовою гармонійного існування та високого рівня розвитку самоідентифікації особистості[28]. Людина може сформувавши свою ідентичність, а потім вирішити подобається йому це чи ні. Як ми розуміємо, людям з низькою самооінкою і поганим самоставленням до себе не подобається своя ідентичність, і вони постійно займаються самокритикою, і це приносить багато емоційної болі. Щоб уникнути цього болу людина зводить

для себе захисні бар'єри. Вона може звинувачувати себе, виправдовуватися, хвалитися, ставати трудоголіком, або перфекціоністом. Д. Хатті зазначає, що самоствалення впливає на цілий спектр аспектів поведінки, оскільки особа не сприймає себе й інших людей виключно на основі раціональних здібностей.[29]

Задоволеність собою - це такий показник, який може змінюватися протягом життя. Але в цілому характеризується позитивною оцінкою різних аспектах життя, а з годом це переростає в прийняття себе безумовно. Прийняття себе значить, що людина визнає і приймає всі аспекти себе, і хороші і погані частини своєї особистості включно. Коли людина в міру самокритичний, і не бентежить своєї ідентичності, що не порівнює себе з іншими з метою самокритики або самобичування. У людини є почуття власної гідності - це самоповага, адекватне визначення власної цінності, і в кінці кінців це узгодженість я реального і я ідеального. Я ідеальне - це уявлення про себе як про ідеал, про таке яким би людині хотілося стати в результаті реалізації якихось своїх можливостей. Я реальне - це суб'єктивне уявлення про себе, який я є зараз, людина намагається наблизитися до я-ідеального працюючи над собою і над своєю самооцінкою.

Важливо для кожного з нас правильно і добре ставитися до самого себе. Тому що, коли людина перебуває в ладу з самим собою його життя сприятливо і успішно складається. Сучасне життя практично не залишає нам часу для того, щоб розібратися в справжній стан справ. І ми постійно перебуваємо в стані претензій до себе. Маємо дуже високі вимоги до себе, і абсолютно не зважаємо на власні потреби. Поступово ми перестаємо чути свій внутрішній голос, але ж від цього залежить уміння правильно сприймати себе, та адекватно реагувати на те, що відбувається. Якщо ми бачимо в собі одні недоліки, або навпаки незаслужено звеличили свої достоїнства, то ризикуємо не розгледіти своє справжнє Я. Ставлення людини до самої себе – це осмислене ставлення до власних суб'єктивних утворень, тобто особистісних властивостей. Ставлення до самого себе виникає на ґрунті переживань, які входять у

раціональні моменти самосвідомості. Водночас переживання є необхідними умовами для існування самоствавлення.[31]

Отже, у психологічній літературі самоствавлення особистості визначається як емоційний компонент самосвідомості.[30] Самоствавлення з'являється з раннього дитинства завдяки тим, хто нас оточує спочатку. Це залежить від того, як формувалася людина як особистість. У яких стосунках вона була зі своїми власними батьками і з ближнім оточенням. Тому що наше ставлення до себе в дитинстві, залежить від того, як до мене ставилися люди.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1

У становленні особистості дитини велику роль відіграє стиль сімейного виховання. Батькам в процесі виховання дітей важливо знати і враховувати їх вікові особливості, мати певний рівень знань з психології та фізіології, відповідний культурний рівень (загальна культура, культура спілкування, культура відносин, культура поведінки, правова культура). Сімейні стосунки дуже часто є для дитини взірцем для наслідування, і розвиток його особистості багато в чому залежить від того, як батьки сприймають дитину і як поведуться з ним.

Фахівці виділяють чотири основні типи сімейного виховання, в основі яких два критерії: рівень емоційного прийняття дитини дорослими і контроль з їхнього боку. Необхідно враховувати, що стилі виховання найчастіше змішані, адже людина - істота гнучке, вписати його поведінку в рамки будь-якої концепції неможливо. Проте, в кожній родині є основною стиль виховання, риси якого проявляються яскравіше інших.

Аналіз стилів виховання показує, що авторитетний стиль - найбільш сприятливий для формування психічно здорової особистості. Найголовніше при його використанні - позначити межі ще в ранньому дитинстві. Ліберальний стиль може здатися привабливим тим батькам, що дбають за свободу і незалежність дитини, але на ділі він не приносить належного результату.

Отже, знання про різноманіття стилів виховання на увазі їх ефективне та своєчасне використання. У будь-якому випадку дітям необхідна душевна теплота, емоційне спілкування, розуміння і прийняття. В загалі найголовніша порада батькам - любити своїх дітей, бути уважні до них і дотримуйтесь баланс між строгістю і добротою.

Самооцінка - це рівень прийняття себе, вміння критично аналізувати власні можливості. Вона нерозривно пов'язана з любов'ю до себе. Людина з

купою комплексів не зможе відчувати це почуття, поки не позбудеться від них. Самооцінка впливає на те, наскільки індивіду легко дається спілкуватися з іншими, виконувати поставлені цілі, розвиватися. Ті, у кого вона занижена, відчують у всіх сферах серйозні труднощі. Самосвідомість є складним психічним процесом, сутність якого полягає у сприйнятті особистістю численних "образів" себе в різних ситуаціях діяльності і поведінки, у всіх формах взаємодії з іншими людьми, у поєднанні цих образів у єдине цілісне утворення - уявлення, а потім у розуміння свого Я як суб'єкта, відмінного від інших. У структурному аспекті самосвідомість становить єдність трьох складових - пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самоствавлення) і дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція).

РОЗДІЛ II

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СТИЛЮ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА САМОСТАВЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

2.1. Організація, етапи та умови проведення дослідження.

Після проведення ґрунтовного теоретичного огляду літератури, ми переходимо до емпіричного дослідження. Дослідження проводилося в декілька етапів. Основним завданням дослідження на псих діагностичному етапі було проведення дослідження на вибірці, збирання фактичних даних за допомогою методик. У другому розділі представлені методики, які були використані під час проведення дослідження. За для встановлення впливу стилю батьківського виховання на самоставлення студентської молоді були використані стандартизовані психологічні методики:

1. Тест-опитувальник самоставлення В. Століна, С. Пантилеєва.
2. Методика діагностика самооцінки Дембо-Рубінштейн (за модифікацією А. Прихожан).
3. Тест «Стилі виховання» Р. Овчарової.
4. Тест-опитувальник батьківського ставлення А. Варги, В. Століна.

Тест-опитувальник самоставлення розроблений науковцями В. Століним та С. Пантилеєвим для визначення особливостей самоставлення респондентів. У даній методиці наявні 3 показники, що характеризують інтегральне самоставлення; самоповага та самоінтерес; ступінь готовності до дій у відношенні до власного «Я». Методика складається зі шкал: самоповаги, ауто симпатії, ставлення від інших, самоінтересу. Також методика включає ряд шкал для перевірки установок учасників дослідження.

Методика діагностика самооцінки Дембо-Рубінштейн (за модифікацією А. Парафіян) спрямована на вивчення самооцінки випробуваного, дана методика розроблена Т. Дембо в 1962 році і доповнений

С. Рубінштейн в 1970 році. Спочатку тест розроблявся з метою вивчення уявлення про щастя. С. Рубінштейн модифікувала і розширила методику, перенаправивши її на вивчення самооцінки і свідомості хвороби і додавши варіанти інтерпретації.

А. Прихожан додала три шкали: «авторитет у однолітків», «вміння багато робити своїми руками», «зовнішність», і замінила шкалу «щастя» на «впевненість у собі».

Обстежуваним пропонується на горизонтальних лініях відзначити рівень розвитку у них цих якостей (показників самооцінки) і рівень домагань, тобто рівень розвитку цих же якостей, який би задовольняв їх. Методика може проводитися як фронтально - з цілою групою, так і індивідуально.

Тест «Стилі виховання» Р. Овчарової допомагає визначити основні стилі виховання батьків: демократичний, авторитарному або ліберальному. Респондентам пропонується дати відповідь на 10 запитань, під час обробки даних підраховується кількість набраних балів згідно з ключем тесту.

Тест-опитувальник батьківського ставлення А. Варги, В. Століна орієнтований на виявлення батьківського ставлення (відношення батьків і дітей). Батьківське ставлення розуміється як система різноманітних почуттів по відношенню до дитини, поведінкових стереотипів, що відзначаються в спілкуванні з дітьми особливостей сприйняття, особливостей розуміння характеру й особистості дитини, її вчинків. Опитувальник розроблений А. Варгою під керівництвом В. Століна і вперше опублікований в 1988 році. Опитувальник включає в себе 5 шкал: прийняття/відторгнення, кооперація, симбіоз, авторитарна гіперсоціалізація, маленький невдаха.

2.2 Аналіз та інтерпретація групових результатів дослідження.

Спочатку ми визначимо рівень вираженості самоставлення у респондентів. За результатами респондентів за методикою «Тест-

опитувальник самоставлення» В. Століна, С. Пантилеєва, була створена таблиця з груповими результатами вибірки (табл. 2.2.1).

За результатами аналізу даних респондентів за методикою «Тест-опитувальник самоставлення» В. Століна, С. Пантилеєва ми встановили, що серед респондентів наявний переважно високий рівень за шкалами «інтегральний рівень» (75,1%), «самоповага» (54,2%) та «самоінтерес» (50%), що свідчить достатньо високий рівень віри у власні сили респондентів, їх здібності, енергію, самостійність, оцінку своїх можливостей контролювати власне життя. Зокрема наявний інтерес до власних думок і почуттів, готовність спілкуватися з собою «на рівних», впевненість у своїй цікавості для інших.

Таблиця 2.2.1

**Груповий розподіл показників за шкалами методики
«Тест-опитувальник самоставлення» В. Століна, С. Пантилеєва**

№	Шкала		Рівні		
			Низький	Середній	Високий
1	Шкала S – інтегральний рівень	К-сть	2	4	18
		%	8,3	14,6	75,1
2	Шкала I – самоповага	К-сть	6	5	13
		%	25	20,8	54,2
3	Шкала II - аутосимпатія	К-сть	3	13	8
		%	12,5	54,2	33,3
4	Шкала III - очікуване ставлення від інших	К-сть	7	14	3
		%	29,2	58,3	12,5
5	Шкала IV - самоінтерес	К-сть	5	7	12
		%	20,8	29,2	50
6	Шкала 1 - самовпевненість	К-сть	6	9	9
		%	25	37,5	37,5
7	Шкала 2 - ставлення інших	К-сть	8	16	0
		%	33,3	66,7	0
8	Шкала 3 - самоприйняття	К-сть	7	15	2
		%	29,2	62,5	8,3
9	Шкала 4 – самопослідовність	К-сть	17	7	0
		%	70,8	29,2	0
10	Шкала 5 - самозвинувачення	К-сть	20	3	1
		%	83,3	12,5	4,2
11	Шкала 6 - самоінтерес	К-сть	8	6	10
		%	33,3	25	41,7
12	Шкала 7 - саморозуміння	К-сть	5	17	2
		%	20,8	70,9	8,3

Переважній частині респондентів характерний низький рівень за шкалами «самопослідовність» (70,8%) та «самозвинувачення» (83,3%), що може свідчити про наявність на досить низькому рівні відчуття керованості і підпорядкованості Я, здатності раціонально організовувати власної поведінки. Також отримані результати можуть свідчити про певну імпульсивність, що є характерним для респондентів даної вікової групи. Варто зазначити, що у респондентів не прослідковується достатнього рівня самозвинувачення, що може сигналізувати про певний рівень авантюризму та інфантильності.

Інші показники шкал знаходяться в межах норми.

За методикою діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (за модифікацією А. Прихожан) була створена таблиця з груповими результатами вибірки (табл. 2.2.2):

Таблиця 2.2.2

**Групові показники за методикою діагностики самооцінки
Дембо-Рубінштейн**

№	Шкала		Рівні			
			Низький	Середній	Високий	Дуже високий
1	Самооцінка	К-сть	2	6	13	3
		%	8,3	25	54,2	12,5

За результатами проведеного дослідження за методикою діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн було встановлено, що переважній більшості респондентів (54,2%) характерний високий та середній (25%) рівень самооцінки, що свідчить про реалістичну (адекватну) самооцінку у студентів, проте варто зазначити, що значна частина (12,5%) також має дещо завищену самооцінку, що може підтверджувати особистісну незрілість, невміння правильно оцінити результати своєї діяльності, порівнювати себе з іншими.

За методикою діагностики за тестом «Стилі виховання» Р. Овчарової були проаналізовані результати респондентів та створена таблиця з груповими результатами вибірки (табл. 2.2.3):

Таблиця 2.2.3

Групові середні показники за тестом «Стилі виховання» Р. Овчарової

№	Шкали		Кількість
1	Ліберальний	К-сть	14
		%	38,9
2	Демократичний	К-сть	13
		%	36,1
3	Авторитарний	К-сть	9
		%	25

За аналізом результатів ми встановили, що переважно респондентам притаманний ліберальний (38,9%) та демократичний (36,1) стилі виховання. Даний результат свідчить про схильність батьків усуватися від виховання дитини. Вони вважають, що виховувати і навчати дитину повинні люди, які мають спеціальну освіту, тобто педагоги і вихователі. Дитина може користуватися вседозволеністю, йому надають повну свободу і не вимагають при цьому відповідати за те, що він робить або говорить. Проте дана тенденція більш схиляється до того, що батьки висловлюють свою думку з різних питань життя, але завжди відкриті до діалогу, готові вислухати думку дитини і погодитися з ним, якщо вона пропонує розумне рішення проблеми, а також якщо справа стосується її особистого вибору: вибору друзів, професії, занять і хобі.

За тестом-опитувальником батьківського ставлення А. Варги, В. Століна була створена таблиця з груповими результатами вибірки (табл. 2.2.4):

Групові показники за тестом-опитувальником батьківського ставлення

А. Варги, В. Століна

№	Шкала		Рівні		
			Низький	Середній	Високий
1	Відторгнення	К-сть	12	1	23
		%	33,3	2,8	63,9
2	Соціальна бажаність	К-сть	4	14	18
		%	5,6	38,9	55,5
3	Симбіоз	К-сть	22	10	4
		%	61,1	27,8	11,1
4	Гіперсоціалізація	К-сть	26	9	1
		%	72,2	25	2,8
5	Інфантилізація	К-сть	27	8	1
		%	75	22,2	2,8

За результатами аналізу даних ми встановили, що батьківське ставлення за такими шкалами, як «симбіоз» (61,1%), «гіперсоціалізація» (72,2%) та «інфантилізація» (75%) мають переважно низький характер, що свідчить про:

1. Опитані дорослі встановлюють значну психологічну дистанцію між собою і дитиною, не достатньо піклуються про дітей, можливо за наявності достатньої завантаженості на роботі.

2. Контроль за діями дитини з боку дорослих практично відсутній. Це може бути не дуже добре для навчання і виховання дітей.

3. Невдачі дитини дорослий вважає випадковими і вірить в нього.

Також ми встановили, що нашим батькам - респондентам притаманний переважно високі рівні «відторгнення» (63,9%) та «соціальної бажаності» (55,5%), що може свідчити про:

1. Наявність позитивного ставлення до дитини. Дорослі в даному випадку приймають дитину такою, якою вона є, поважають і визнають їх індивідуальність, схвалює інтереси, підтримує плани, проводить з ними досить багато часу і не шкодує про це.

2. Також дорослі виявляють щирі цікавість до того, що цікавить їх дітей, високо оцінюють здібності дитини, заохочують самостійність і ініціативу дитини, намагаються бути з ними на рівних.

2.3 Аналіз результатів математичної статистики.

Для встановлення впливу батьківського виховання на самоставлення студентської молоді ми використали кореляційний та регресійний аналіз. Перевірка типу розподілу даних за допомогою критерію Колмогорова-Смірнова показала, що всі змінні розподілились згідно з нормальним розподілом ($p < 0,05$), тому застосовуємо коефіцієнт кореляції Пірсона (див. додаток 1).

За кореляційним аналізом шкал тесту-опитувальнику батьківського ставлення А. Варги, В. Століна і шкалами тесту-опитувальнику самоставлення В. Століна, С. Панталеєва були створені таблиці з результатами респондентів.

Для зручності, отримані результати кореляції представимо у таблиці 2.3.1.

Отже, можна вважати, що «відторгнення» і «аутосимпатія», «пов'язані між собою в оберненому зв'язку. Кореляція значима для шкал на рівні 0,04. Чим більший рівень симпатії батьків до дитини, прийняття її такою, яка вона є, вираження поваги до індивідуальності дитини, симпатизація їй, тим вищий рівень схвалення дитиною себе в цілому і в істотних деталях, довіру до себе і розвиток позитивної самооцінки

Таблиця 2.3.1

Кореляційні зв'язки між шкалами «відторгнення» за тестом-опитувальником батьківського ставлення А. Варги, В. Століна і шкалою «аутосимпатії» за тестом-опитувальником самоствавлення В. Століна, С. Пантилєєва

За критерієм Пірсона		Аутосимпатія
Відторгнення	Показник кореляції	-0,480*
	Показник значимості	0,040

Для зручності, отримані результати кореляції шкал «симбіоз» та шкал «аутосимпатії» та «самоінтересу» представимо у таблиці 2.3.2.

Таблиця 2.3.2

Кореляційні зв'язки між шкалами «симбіоз» за тестом-опитувальником батьківського ставлення А. Варги, В. Століна і шкалами «аутосимпатії» та «самоінтересу» за тестом-опитувальником самоствавлення В. Століна, С. Пантилєєва

За критерієм Пірсона		Аутосимпатія	Самоінтерес
Симбіоз	Показник кореляції	-0,452*	-0,533**
	Показник значимості	0,043	0,007

Отже, можна вважати, що «симбіоз» і «аутосимпатія» та «само інтерес» пов'язані між собою в оберненому зв'язку. Кореляція значима для шкал «аутосимпатія» на рівні 0,043, для «само інтерес» - 0,007. Можна зробити висновок, що при прагненні до симбіотичних відносин батьків, що проявляється у відчутті батька себе з дитиною єдиним цілим, прагнення задовольнити всі її потреби, захистити від труднощів і неприємностей життя, постійне відчуває тривоги за дитину знижує рівень її близькості до самої себе, зокрема інтерес

до власних думок і почуттів, готовності спілкуватися з собою «на рівних», впевненість у своїй унікальності для інших. Це супроводжується баченням в собі переважно недоліків, наявність таких емоційних реакцій як роздратування, презирство, глузування.

Отримані результати кореляції шкал «стилі виховання» та шкал «самовпевненості» та «самоприйняття» представимо у таблиці 2.3.3.

Таблиця 2.3.3

Кореляційні зв'язки між шкалами «стилі виховання» тесту «Стилі виховання» Р. Овчарової і шкалами «самовпевненості» та «самоприйняття» за тестом-опитувальником самоствавлення В. Століна, С. Пантилєєва

За критерієм Пірсона		Самовпевненість	Самоприйняття
Стилі виховання (авторитарний, демократичний та ліберальний)	Показник кореляції	0,512**	0,393*
	Показник значимості	0,008	0,043

Отже, можна вважати, що «стилі виховання» і «самовпевненість» та «самоприйняття» пов'язані між собою. Кореляція значима для шкал «самовпевненість» на рівні 0,008, для «самоприйняття» - 0,043. Зі збільшенням показника за шкалою стилі виховання – стиль змінюється від ліберального та авторитарного до демократичного. Можна зробити висновок, що зі збільшенням рівня вираженості демократичного стилю виховання – збільшується рівень самовпевненості і само прийняття дитини. Демократичний стиль виховання - це виховання, що припускає рівноправні відносини між дитиною і дорослим, при якому дорослі ставляться до дітей з повагою і гідністю, вихованці мають можливість самостійно здійснювати вибір і нести відповідальність за свої рішення і дії. Тому такий стиль

виховання сприяє розвитку у дитини само прийняття та самовпевненості у її діях.

Для перевірки впливу стилю батьківського ставлення на само ставлення студентів ми застосували регресійний аналіз. Для проведення даної математичної процедури ми скористалися шкалами тесту-опитувальника самоствавлення В. Століна, С. Панталеєва та тест «Стилі виховання» Р. Овчарової. В якості залежної змінної виступає шкала «інтегральне само ставлення» тесту-опитувальника самоствавлення В. Століна, С. Панталеєва, а в якості незалежної – «стилі виховання» за тестом «Стилі виховання» Р. Овчарової. Проміжні результати дисперсійного аналізу були представлені у таблиці 2.3.4:

Таблиця 2.3.4

Дисперсійний аналіз залежної та незалежної змінних

Модель		Сума квадратів	ст.св.	Середній квадрат	F	Знч.
1	Регресія	3671,213	1	3671,213	33,419	0,000
	Залишок	3735,093	34	109,856		
	Всього	7406,306	35			

За результатами дисперсійного аналізу ми можемо зробити висновок, що значимість на рівні 0,0, отже ми можемо продовжувати дослідження за допомогою регресійного аналізу. Отримані результати регресійного аналізу були представлені у таблиці 2.3.5:

Таблиця 2.3.5

Регресійний аналіз залежної та незалежної змінних

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Знч.
	B	Стд. Похибка	Бета		
1	(Константа)	29,877	6,013	4,969	0,000
	Стилі виховання	14,427	2,496	0,704	5,781

Для перевірки впливу стилю батьківського виховання на самоставлення студентів, ми аналізуємо дані за стандартизованих коефіцієнтів, що дорівнює 0,704, що відповідає достатньо високому рівню коефіцієнта. Також значимість регресії на рівні 0,000, що свідчить про наявність впливу стилю батьківського виховання на само ставлення студентів.

Отже, ми встановили, що наявний якісний вплив стилю батьківського виховання на само ставлення студентів. Можна зробити висновок, що такий стиль як демократичний завдяки своєму послідовному і водночас гнучкому вихованню формує у дітей в подальшому житті намагання досягати найбільших успіхів, самостійності, відповідальності і впевненості в собі. Такі діти мають високий рівень само ставлення та самооцінки, проте варто зазначити, що рівень їх самооцінки знаходиться в межах адекватної, що сприяє їх нормальному розвитку та формуванню.

Авторитарний стиль виховання за наявності недооцінювання позитиву, який є в дітях і надання переваги контролю у дитини формується занижене ставлення до самої себе. Самооцінка досить часто є або занизькою, або занадто високою, що є поза межами нормальної самооцінки.

Ліберальний стиль виховання, що проявляється у недостатній увазі до дитини з боку батьків та відсутності контролю сприяє формуванню невпевненості дитини у собі, або навпаки занадто впевненість, внутрішню порожнечу, яка викликає порушення в емоційній сфері. Також дитина достатньо не розуміє себе, само ставлення є поза межами норми.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 2

У дослідженні взяли участь 24 студенти та 36 їх батьків. Респонденти дали відповіді за запитання психодіагностичних методик для встановлення впливу батьківського ставлення на самоствавлення студентів. У результатів нашого дослідження ми встановили, що:

За результатами аналізу даних респондентів за методикою «Тест-опитувальник самоствавлення» В. Століна, С. Панталеєва ми встановили, що: серед респондентів наявний переважно високий рівень за шкалами «інтегральний рівень самоповаги» (75,1%), «самоповага» (54,2%) та «самоінтерес» (50%), що свідчить достатньо високий рівень віри у власні сили респондентів, їх здібності, енергію, самостійність, оцінку своїх можливостей контролювати власне життя. Переважній частині респондентів характерний низький рівень за шкалами «самопослідовність» (70,8%) та «самозвинувачення» (83,3%), що може свідчити про наявність на досить низькому рівні відчуття керованості.

За результатами проведеного дослідження за методикою діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн було встановлено, що переважній більшості респондентів (54,2%) характерний високий та середній (25%) рівень самооцінки, що свідчить про реалістичну (адекватну) самооцінку у підлітків, проте варто зазначити, що значна частина (12,5%) також має дещо завищену самооцінку, що може підтверджувати особистісну незрілість, невміння правильно оцінити результати своєї діяльності, порівнювати себе з іншими. За аналізом результатів ми встановили, що переважно респондентам притаманний ліберальний (38,9%) та демократичний (36,1) стилі виховання.

Ми встановили, що батьківське ставлення за такими шкалами, як «симбіоз» (61,1%), «гіперсоціалізація» (72,2%) та «інфантилізація» (75%) мають переважно низький характер, у той час як високі рівні «відторгнення» (63,9%) та «соціальної бажаності» (55,5%).

За допомогою математичної статистики ми встановили, що чим більший рівень симпатії батьків до дитини, прийняття її такою, яка вона є, вираження поваги до індивідуальності дитини, симпатизація їй, тим вищий рівень схвалення дитиною себе в цілому і в істотних деталях, довіру до себе і розвиток позитивної самооцінки. Можна зробити висновок, що при прагненні до симбіотичних відносин батьків, що проявляється у відчутті батька себе з дитиною єдиним цілим, прагнення задовольнити всі її потреби, захистити від труднощів і неприємностей життя, постійне відчуває тривоги за дитину знижує рівень її близькості до самої себе, зокрема інтерес до власних думок і почуттів, готовності спілкуватися з собою «на рівних», впевненість у своїй унікальності для інших. Це супроводжується баченням в собі переважно недоліків, наявність таких емоційних реакцій як роздратування, презирство, глузування.

Значимість регресії на рівні 0,000, що свідчить про наявність впливу стилю батьківського виховання на само ставлення студентів.

Отже, ми встановили, що наявний якісний вплив стилю батьківського виховання на само ставлення студентів. Можна зробити висновок, що такий стиль як демократичний завдяки своєму послідовному і водночас гнучкому вихованню формує у дітей в подальшому житті намагання досягати найбільших успіхів, самостійності, відповідальності і впевненості в собі. Такі діти мають високий рівень само ставлення та самооцінки, проте варто зазначити, що рівень їх самооцінки знаходиться в межах адекватної, що сприяє їх нормальному розвитку та формуванню.

Авторитарний стиль виховання за наявності недооцінювання позитиву, який є в дітях і надання переваги контролю у дитини формується занижене ставлення до самої себе. Самооцінка досить часто є або заниженою, або занадто високою, що є поза межами нормальної самооцінки.

Ліберальний стиль виховання, що проявляється у недостатній увазі до дитини з боку батьків та відсутності контролю сприяє формуванню невпевненості дитини у собі, або навпаки занадто впевненість, внутрішню

порожнечу, яка викликає порушення в емоційній сфері. Також дитина достатньо не розуміє себе, само ставлення є поза межами норми.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. У становленні особистості дитини велику роль відіграє стиль сімейного виховання. Батькам в процесі виховання дітей важливо знати і враховувати їх вікові особливості, мати певний рівень знань з психології та фізіології, відповідний культурний рівень (загальна культура, культура спілкування, культура відносин, культура поведінки, правова культура). Сімейні стосунки дуже часто є для дитини взірцем для наслідування, і розвиток його особистості багато в чому залежить від того, як батьки сприймають дитину і як поведуться з ним.

Фахівці виділяють чотири основні типи сімейного виховання, в основі яких два критерії: рівень емоційного прийняття дитини дорослими і контроль з їхнього боку. Необхідно враховувати, що стилі виховання найчастіше змішані, адже людина - істота гнучке, вписати його поведінку в рамки будь-якої концепції неможливо. Проте, в кожній родині є основною стиль виховання, риси якого проявляються яскравіше інших.

Аналіз стилів виховання показує, що авторитетний стиль - найбільш сприятливий для формування психічно здорової особистості. Найголовніше при його використанні - позначити межі ще в ранньому дитинстві. Ліберальний стиль може здатися привабливим тим батькам, що дбають за свободу і незалежність дитини, але на ділі він не приносить належного результату.

Отже, знання про різноманіття стилів виховання на увазі їх ефективно та своєчасне використання. У будь-якому випадку дітям необхідна душевна теплота, емоційне спілкування, розуміння і прийняття. В загалі найголовніша порада батькам - любити своїх дітей, бути уважні до них і дотримуйтесь баланс між строгістю і добротою.

2. Самооцінка - це рівень прийняття себе, вміння критично аналізувати власні можливості. Вона нерозривно пов'язана з любов'ю до себе. Людина з

купою комплексів не зможе відчувати це почуття, поки не позбудеться від них. Самооцінка впливає на те, наскільки індивіду легко дається спілкуватися з іншими, виконувати поставлені цілі, розвиватися. Ті, у кого вона занижена, відчувають у всіх сферах серйозні труднощі. Самосвідомість є складним психічним процесом, сутність якого полягає у сприйнятті особистістю численних "образів" себе в різних ситуаціях діяльності і поведінки, у всіх формах взаємодії з іншими людьми, у поєднанні цих образів у єдине цілісне утворення - уявлення, а потім у розуміння свого Я як суб'єкта, відмінного від інших. У структурному аспекті самосвідомість становить єдність трьох складових - пізнавальної (самопізнання), емоційно-ціннісної (самоствавлення) і дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція).

3. За результатами аналізу даних респондентів за методикою «Тест-опитувальник самоствавлення» В. Століна, С. Панталеєва ми встановили, що: серед респондентів наявний переважно високий рівень за шкалами «інтегральний рівень самоповаги» (75,1%), «самоповага» (54,2%) та «самоінтерес» (50%), що свідчить достатньо високий рівень віри у власні сили респондентів, їх здібності, енергію, самостійність, оцінку своїх можливостей контролювати власне життя. Переважній частині респондентів характерний низький рівень за шкалами «самопослідовність» (70,8%) та «самозвинувачення» (83,3%), що може свідчити про наявність на досить низькому рівні відчуття керованості.

4. За результатами проведеного дослідження за методикою діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн було встановлено, що переважній більшості респондентів (54,2%) характерний високий та середній (25%) рівень самооцінки, що свідчить про реалістичну (адекватну) самооцінку у підлітків, проте варто зазначити, що значна частина (12,5%) також має дещо завищену самооцінку, що може підтверджувати особистісну незрілість, невміння правильно оцінити результати своєї діяльності, порівнювати себе з іншими. За аналізом результатів ми встановили, що переважно респондентам притаманний ліберальний (38,9%) та демократичний (36,1) стилі виховання.

Ми встановили, що батьківське ставлення за такими шкалами, як «симбіоз» (61,1%), «гіперсоціалізація» (72,2%) та «інфантилізація» (75%) мають переважно низький характер, у той час як високі рівні «відторгнення» (63,9%) та «соціальної бажаності» (55,5%).

5. За допомогою математичної статистики ми встановили, що чим більший рівень симпатії батьків до дитини, прийняття її такою, яка вона є, вираження поваги до індивідуальності дитини, симпатизація їй, тим вищий рівень схвалення дитиною себе в цілому і в істотних деталях, довіру до себе і розвиток позитивної самооцінки. Можна зробити висновок, що при прагненні до симбіотичних відносин батьків, що проявляється у відчутті батька себе з дитиною єдиним цілим, прагнення задовольнити всі її потреби, захистити від труднощів і неприємностей життя, постійне відчуває тривоги за дитину знижує рівень її близькості до самої себе, зокрема інтерес до власних думок і почуттів, готовності спілкуватися з собою «на рівних», впевненість у своїй унікальності для інших. Це супроводжується баченням в собі переважно недоліків, наявність таких емоційних реакцій як роздратування, презирство, глузування.

Значимість регресії на рівні 0,000, що свідчить про наявність впливу стилю батьківського виховання на само ставлення студентів.

Отже, ми встановили, що наявний якісний вплив стилю батьківського виховання на само ставлення студентів. Можна зробити висновок, що такий стиль як демократичний завдяки своєму послідовному і водночас гнучкому вихованню формує у дітей в подальшому житті намагання досягати найбільших успіхів, самостійності, відповідальності і впевненості в собі. Такі діти мають високий рівень само ставлення та самооцінки, проте варто зазначити, що рівень їх самооцінки знаходиться в межах адекватної, що сприяє їх нормальному розвитку та формуванню.

Авторитарний стиль виховання за наявності недооцінювання позитиву, який є в дітях і надання переваги контролю у дитини формується занижене

ставлення до самої себе. Самооцінка досить часто є або заниженою, або занадто високою, що є поза межами нормальної самооцінки.

Ліберальний стиль виховання, що проявляється у недостатній увазі до дитини з боку батьків та відсутності контролю сприяє формуванню невпевненості дитини у собі, або навпаки занадто впевненість, внутрішню порожнечу, яка викликає порушення в емоційній сфері. Також дитина достатньо не розуміє себе, само ставлення є поза межами норми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды; в 2 т. – М.: Педагогика, 1990. – Т. 1. – С. 159.
2. Бодалев А. А. Личность и общение / А. А. Бодалев. – М.: Педагогика, 1995. – 326 с.
3. Будасси С.А. Защитные механизмы личности. М., 1998. – С.73-74.
4. Гуменюк О. Психологія Я- концепції. – Т. Економічна думка 2002. - 186 с.
5. Журбин В.І. Поняття психологічного захисту в концепціях З. Фрейда і К. Роджерса // Питання психології. 1990. №4. С. 14–23
6. Кон И. С. В поисках себя. Личность и ее самосознание. – М.: Изд-во политической литературы, 1984. – 333 с.
7. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід): Дис... докт. психол. наук. – К., 2000. – 336 с.
8. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред, и высш. пед. учеб. заведений. - М: Издательский центр "Академия", 2007. - 232 с.
9. Ладивір С. А. Вплив сімейних взаємин / С. А. Ладивір. - К.: Рад. шк., 1987. - 167 с.
10. Мудрик А.В. Роль соціального оточення у формуванні особистості підлітка. - М., Знання, 1979.
11. Новикова Е. В. О некоторых характеристиках общения между супругами / Е. В. Новикова // Семья и формирование личности / под ред. А. А. Бодалева. – М. : НИИ ОПП АПН СССР, 1981. – 51 с.
12. Реан А.А. Психологія людини від народження до смерті. Серія "Психологічна енциклопедія". Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2002 656 с.

13. Сім'я і діти: Програма родинно-національного виховання та навчання // Тематичний план педагогічної освіти батьків / Кол. авт.; за заг. ред. В. Г. Постоного. – К. : ІЗМН, 1997. С. 28-29.
14. Степанов С.С. Популярная психологическая энциклопедия. – М: Издательство ЭКСМО – 2005.
15. Столин В. В. Познание себе и отношение к себе в структуре самосознания.: Дис... докт. психол. наук:19.00. 07. – М., 1985. – С. 19-20.
16. Хоментаскас Г. Т. Семья глазами ребенка / Г. Т. Хоментаскас. – М. : Педагогика, 1989. – 96 с.
17. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Е. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкис. - СПб. : Изд. Питер – 1999. - 905 с.
18. Бех І.Д. Категорія „ставлення” в контексті розвитку образу „Я” особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 52-56.
19. <http://www.school1.if.ua/uchnyam/pogovorimo-pro-samoocinku.html>
20. <http://www.school1.if.ua/uchnyam/pogovorimo-pro-samoocinku.html>
21. <https://life.pravda.com.ua/society/2019/08/26/238009/>
22. <https://life.pravda.com.ua/society/2019/08/26/238009/>
23. <https://life.pravda.com.ua/society/2019/08/26/238009/>
24. <http://hvpku.ks.ua/?p=7551>
25. <http://hvpku.ks.ua/?p=7551>
26. <http://hvpku.ks.ua/?p=7551>
27. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukpsj_2018_2_6.pdf

28. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukpsj_2018_2_6.pdf

29. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukpsj_2018_2_6.pdf

30. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukpsj_2018_2_6.pdf

31. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ukpsj_2018_2_6.pdf30.

32. http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_gorbatih_1561313268.pdf

Значення критерію Колмогорова-Смірнова

		Шкала інтегральна	Шкала самоповаги	Шкала аутосимпатії	Шкала очікування позитивного	Шкала самоінтересу	Шкала самовпевненості	Шкала очікування ставлення інших	Шкала самоприйняття	Шкала самопошуківності	Шкала самозвинування	Шкала самоінтересу
N		24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Нормальні параметри	Середнє	63,58	58,88	55,33	49,25	60,29	54,04	45,08	47,75	41,92	31,38	54,25
	Стд. Відхилення	13,220	15,281	12,200	9,656	18,684	14,393	9,193	7,249	7,348	12,580	17,356
Різниця екстремумів	Модуль	,111	,131	,243	,182	,133	,123	,332	,235	,183	,122	,158
	Позитивні	,111	,083	,243	,182	,133	,113	,153	,109	,120	,122	,158
	Негативні	-,091	-,131	-,123	-,157	-,133	-,123	-,332	-,235	-,183	-,097	-,133
Статистика Z Колмогорова-Смірнова		,542	,643	1,188	,893	,653	,602	1,625	1,152	,899	,599	,772
Асимпт. знч. (двухстороння)		,931	,802	,119	,403	,787	,861	,010	,141	,394	,866	,590

Значення критерію Колмогорова-Смірнова

		Самооцінка	Стилі виховання	Відторгнення	Кооперація	Симбіоз	Гіперсоціалізація	Інфантилізація
N		24	36	36	36	36	36	36
Нормальні параметри	Середнє	62,39	1,86	18,67	5,64	2,69	2,00	1,97
	Стд. Відхилення	11,831	,798	9,589	2,193	1,939	1,454	1,521
Різниця екстремумів	Модуль	,107	,249	,350	,233	,251	,222	,243
	Позитивні	,100	,249	,200	,141	,251	,222	,243
	Негативні	-,107	-,180	-,350	-,233	-,136	-,194	-,122
Статистика Z Колмогорова-Смірнова		,513	1,491	2,099	1,396	1,506	1,333	1,456
Асимпт. знч. (двухстороння)		,955	,023	,000	,041	,021	,057	,029

Кореляційні зв'язки між методикою «Тест-опитувальник самоставлення»

В. Століна, С. Панталеєва» та тесту «Стилі виховання» Р. Овчарової, тест-опитувальник батьківського ставлення А. Варги, В. Століна

		Шкала інтегральна	Шкала самоповаги	Шкала аутосимпатії	Шкала очікування позитивного	Шкала самоінтересу	Шкала самовпевненості	Шкала очікування ставлення інших	Шкала само прийняття	Шкала самоослідності	Шкала самозвинувачення	Шкала самоінтерес	Шкала саморозуміння
Відторгнення	Корреляція Пірсона	-,283	-,075	,480*	-,277	-,106	-,147	,030	,101	-,007	,059	-,328	-,252
	Знч.(2-стороння)	,180	,728	,040	,190	,622	,494	,888	,639	,973	,783	,118	,235
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Кооперація	Корреляція Пірсона	,078	,134	-,054	,073	,125	,127	,069	,258	-,008	-,178	,075	-,053
	Знч.(2-стороння)	,719	,533	,802	,734	,562	,553	,750	,224	,972	,404	,728	,807
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Симбіоз	Корреляція Пірсона	-,364	-,267	,452*	-,333	-,533*	-,369	-,003	-,090	-,102	,197	-,533*	-,132
	Знч.(2-стороння)	,080	,207	,043	,112	,007	,076	,990	,675	,636	,355	,007	,540
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Гіперсоціалізація	Корреляція Пірсона	-,113	-,219	,001	-,139	-,293	-,187	-,016	-,044	-,078	,100	-,166	-,163
	Знч.(2-стороння)	,599	,303	,997	,517	,165	,381	,942	,839	,717	,642	,439	,447
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Інфантилізація	Корреляція Пірсона	-,093	-,165	-,117	-,153	-,312	-,158	,041	-,097	,012	,126	-,207	-,192
	Знч.(2-стороння)	,667	,440	,586	,476	,138	,462	,849	,653	,957	,559	,333	,369
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Стилі виховання	Корреляція Пірсона	,264	,154	,169	,188	,108	,512*	,090	,393	,115	-,140	,253	,224
	Знч.(2-стороння)	,213	,472	,430	,380	,617	,008	,675	,043	,594	,515	,233	,292
	N	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24

Кореляційні зв'язки між методикою діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (за модифікацією А. Парафіян) та тесту «Стилі виховання» Р. Овчарової, тест-опитувальник батьківського ставлення А. Варги, В. Століна

		Вторгнення	Кооперація	Симбіоз	Гіперсоціалізація	Інфантилізація	Стилі значення	Стилі виховання
Самооцінка	Корреляція Пирсона	-,273	-,168	-,136	-,065	-,046	,229	,161
	Знч.(2-стороння)	0,207	0,444	0,536	0,770	0,836	0,293	0,463
	N	23	23	23	23	23	23	23